
Ahmed Smajlović

Izvodi iz djela
*Falsafatu l-istišraqi wa asaruha fi l-adabi
al- 'arabiyyi l-mu 'asiri*
(Kairo, 1980)

POJMOVI **ARABISTIKA** | **EVROPEISTIKA**¹

Pojam arabistika

Riječi *arabistika* (*isti 'rabun*) i *arabist* (*musta 'ribun*) imaju jezičko porijeklo u korijenu *'araba - ya 'ribu - 'arbun* (*odvajati, sortirati*), koji daje uži smisao leksema *fasaha* (*savim svanuti, pravilno govoriti arapski jezik, biti čistokrvan Arap*). Međutim, različite moguće kombinacije masdara (infinitiv) od istoga korijena *'aruba - ya 'rubu - 'urubun, 'urubatun, 'arabatun, 'urubiyyatun* daju smisao leksema *fasuha* (*biti čist bez ikakvih primjesa, govoriti razumljivo*). Ispravno je reći *'araba lisanuhu* ili *a 'raba* (*jezikom je izgovorio ili progovorio je*) za nekoga ko arapski jezik čisto govori iako nije Arap. Glagol *ta 'rraba* znači *poistovjetiti se s Arapima*. Isti glagol *ta 'rraba* znači i *nastaniti se u*

¹ Ahmed Smajlović, *Falsafatu l-istišraqi wa alaruha fi l-adabi al- 'arabiyyi l-mu 'asiri*, Kairo, 1980., str. 32-38.

*pustinji i postati beduin. Glagol ista 'raba znači umiješati se među Arape i postati istovjetan s njima.*² Ispravno je reći *Arapi su ga arabizovali* ili *poarapili su ga*. Može se reći i *poarapili se nearapi*, kao što se može reći i *jezikom je progovorio arapski*, odnosno *postao je Arap*. Dalje, glagoli *ta 'arraba* i *ista 'raba* znače *biti rječit, jasno govoriti*. Pjesnik kaže:

*Iz govora i jezikoslovlja poarabljenih usvajamo
samo ono što kod njih u izvorno ubrajamo.
Ma ra laqina mina l-musta 'ribina wa min
Qiyasi nahwihim hara l-lari ibtada 'u.*³

Čini se da su dvije riječi, *arabistika* (*isti 'rabun*) i *arabist* (*musta 'ribun*), u opticaju bile veoma zastupljene u srednjem vijeku, naročito u arapskoj Španiji, tako što je nazivom *arabisti* (*musta 'rabun*) bila označavana skupina kršćana koji su živjeli u okrilju islamske uprave i uživali prava na svoju umjetnost i književnost, a kojima je pripadala važna uloga u potpaljivanju nemira i pobuna protiv arapske vladavine u toj zemlji, koji jedno vrijeme nisu prezali ni pred nastojanjima da nanesu štetu ugledu Poslanika, a. s. Međutim, ubrzo su se uvjerali u islamsku toleranciju, pretrpjeli uticaje muslimana i prihvatili njihov jezik i literaturu. "Na pobune su ih huškali neki svećenici šovinisti, poput Ž. Vilfaroa(?). Taj problem se okončao tako što se crkva javno ogradila od pobuna, da bi se krajem 10. stoljeća ti *arabisti* u svemu složili s muslimanima i počeli prihvatati snažan uticaj islamske kulture pa i govoriti arapski jezik."⁴

Historičari su riječ *arabistika* (*isti 'rabun*) upotrebljavali tako što su njome nazivali vrijeme u kojem je arapsko-islamski uticaj u Evropu donosio svoje bogatstvo i snagu, kad su Arapi skidali veo s nauka i umjetnosti i činili čuda u civilizaciji i pismenosti. Dok su oni otklanjali teškoće u razumijevanju filozofije i vjerovanja, Zapad se davio u bespuću neznanja i glibu zaostalosti, tražio ruku koja bi ga iz tmina neznanja izbavila i izvela ga pred bljesak svjetlosti, koja je

² *Al-Mu 'gaumu l-wasitu*, II, 598.

³ Ibn Manzur, op. cit. I, 589.

⁴ Ovako Husayn Mu'nis komentariše riječ *musta 'ribun* iskorištenu u djelu H. A. Gibba i drugih *Turalu l-islami* (I, str. 13) u prijevodu djela koji je sačinio sa saradnicima (Matba'atu Lagnati t-ta'lif wa t-targamati wa n-našri, 1973).

dopirala iz arapskih centara znanja i širila se Istokom i Zapadom. S velikom nadom, Zapad je ruku prihvatio i svom snagom se za nju pridržavao. Razdoblje od 1100. do 1500. godine je, otprilike, bilo vrijeme koje je posvjedočilo jednu novu civilizaciju u zapadnoj Evropi, koja se odlikuje islamskim uticajem u području nauke. To razdoblje je u historiji poznato kao doba *evropske arabistike*, odnosno period u kojem se Evropa poarabljivala i u kojem su arapske nauke, znanosti, bile primaran izvor svim naučnim djelima u Evropi.”⁵

Taj uticaj je, zapravo, započeo krajem 8. stoljeća, a kasnije je poprimao različite vidove i oblike prevođenja i pisanja. Postepeno je napredovao da bi vrhunac dostigao u 15. stoljeću i na njegovu kraju se i okončao. “To vrijeme je opečaćeno stvarnim postojanjem *arabistike*, koja je predstavljala vrhunac arapsko-islamskog uticaja. To je vrijeme u kojem, ne samo što su se počeli u jasnoj formi pokazivati uticaji arapsko-islamske kulture, već je i samo dobijanje zvanja *arabist* bilo iznimna čast, tolika da su latinski profesori, poistovjećujući se s Arapima, za vrijeme dok su držali nastavu u školama i na univerzitetima, oblačili arapski ogrtač. Odatle počinje akademska tradicija oblačenja ogrtača. Tokom tog razdoblja su se pojavili mnogobrojni profesori i osnivali se univerziteti u zapadnoj Evropi. Međutim, niko tu, zapravo, nije ništa značajno otkrio niti išta dodao naukama preuzetim od Arapa. To vrijeme je bilo karakteristično po tome što su evropski učenjaci sve što je arapsko slijepo preuzimali jer su to smatrali vrhunskim dokazom. Iako je očuvan jedan broj grčkih spisa koji su zauzimali visoko mjesto, arapske nauke su, nesumnjivo, bile te koje su pokretale kotač napretka, kako smo to već naprijed napomenuli”⁶

Što se tiče naučnog pojma *arabistika*, koji mi ovdje želimo uključiti, to je nauka čija specijalnost je izučavanje Arapa i civilizacije, pisane produkcije, jezika, historije, filozofije i vjerovanja Arapa. Ona ima svoje osnove, grane, škole, specijalnosti, istaknute protagoniste i sljedbenike, svoju metodologiju, filozofiju, historiju i ciljeve. Riječ *arabist* je, pak, naziv za “dobrog znalca svega što se tiče Arapa, arapskih zemalja, arapskog jezika i arapske književnosti.”⁷ Ukratko, *arabist* je neko iz reda nearapa ko produbljuje svoja znanja o Arapima,

⁵ Ćalal Muzhir, *Al-Hadaratu l-islamiyyatu*, Kitabu l-`amali, 1969., str 9.

⁶ Ćalal Muzhir, op. cit. str. 150-151.

⁷ Munir al-Ba`labakki, *Al-Mawridu*, Daru l-`ilmi li l-malayin, Bayrut, 1970., str. 59 (Autor ovu definiciju i komentar donosi u sklopu prijevoda iste riječi na engleskom jeziku).

arapskom jeziku, arapskoj književnosti, prihvata uticaje arapske kulture i nastoji da ih izučava.

Na temelju izloženoga, jasno se pokazuje da je *arabistika* jedan od ogranaka *orijentalistike*, kao što su to i *egiptologija*, *iranistika*, *turkologija*, itd., a ogranci *orijentalistike* i njihove specijalnosti jasno se raspoznaju u radu kongresa i naučnih skupova na kojima se podnose naučni elaborati specifični navedenim ograncima.

Dakle, *orijentalistika* je jedna opća nauka koja se tiče izučavanja Istoka i njegovih književnosti, a *arabistika* je posebna nauka koja se tiče izučavanja Arapa, njihove civilizacije i pismenosti, njihovih uticaja na druge i uticaja drugih na njih.

Pojam *evropeistika*

Ako tako stvari stoje s *orijentalistikom*, njenim odnosom s *arabistikom* te interesovanjem prvenstveno za Istok i sve što se njega tiče, dostojno pažnje istraživača je pitanje utvrđivanja da li kod zajednica Istoka postoji neka nauka slična *orijentalistici* na Zapadu u čijim okvirima se izučava civilizacija, literatura, filozofija, vjerovanje, pjesništvo i umjetnosti, na osnovama definisane koncepcije, filozofije, metodologije i ciljeva ili, kraće rečeno, imaju li oni nauku koja se može nazvati *evropeistikom*, kao što kod zajednica Zapada postoji nauka koja se naziva *orijentalistikom*. "Volio bih da smo se mi evropeizirali kao što su se oni orijentalizirali. Volio bih da mi prihvatamo njihove uticaje i neprocjenjiva otkrića i prevodimo ih na arapski jezik, da se ne zadovoljavamo izučavanjem na njihovim jezicima – radi ostvarivanja mogućnosti – da obogaćujemo arapski jezik i budemo u stanju davati nove doprinose svim modernim sadržajima kulture, duboko proničući u nauke i umjetnosti. Ja ne mislim da smo mi zaledili evropski preporod. Čovjek Istoka je nekad putovao morem i kopnom, stizao u najudaljenije krajeve svijeta, prihvatao suživot sa svim slojevima ljudske zajednice i stjecao znanja i imanja. Ja ne mislim da su sva putovanja čovjeka Istoka imala zalog u preciznim naučnim otkrićima ili prenošenju vrijednih tekovina Zapada na Istok, već je njihova glavnina bila ulagana u čisto ekonomsko poslovanje. U vremenima kad je naš svijet teško nalazio mogućnost zarade i jedva preživljavao, odlazio je na Zapad... Najezda Zapada na Istok bila je, pak,

naježda na osnovama nauke, dalekosežna i veoma korisna. Ko malo više pažnje obrati na predmetnu literaturu, shvatit će veličanstvenu ulogu *orijentalistike* i dragocjenost doprinosa njenih aktera, odnosno veličanstvenu ulogu onih koji su Zapadu prenijeli predislamsko pjesništvo, matematiku, filozofiju, poslovice, priče poput *Hiljadu i jedne noći* i druge tekovine nauke i plodove uma.”⁸

Neporeciva istina je da se Arapi u savremenom dobu veoma živo zanimaju za evropsku civilizaciju i literaturu. U to ime su u evropske institute i naučne centre slali ekspedicije i poduhvatili se prevođenja, kritičkog razmatranja i objavljivanja mnogih knjiga, naučnih radova i drugih zanimljivih spisa. Uprkos tome, veoma teško je odlučiti se i govoriti o postojanju *evropeistike* kao nauke koja ima svoju formu, metodologiju, škole, ciljeve, aktere i pristalice te tvrditi da je to nauka koja svojim akterima omogućuje razumijevanje evropske civilizacije, na način kao što *orijentalistika* omogućuje razumijevanje istočnjačkih civilizacija. Ali, ne možemo da ne iskoristimo priliku i istaknemo makar načelno pitanje o mogućnostima konstituisanja u arapsko-islamskom svijetu pravca istraživanja koji bi sličio *islamskim studijama* kod nas, ali s jednoga drugog stanovišta, s kojeg bi se historija mišljenja u evropsko-kršćanskom svijetu izučavala i analizirala na naučnim osnovama. Kad bi se jedan takav pravac zasnivao na ozbiljnom pristupu, utemeljenom na čvrstim programskim i metodološkim načelima, mogao bi se nazvati *naukom o Zapadu* ili, kraće, *evropeistikom*.⁹

Bart ukazuje na izniman zanos s kojim je Muhammad Rahba¹⁰ zagovarao takvu ideju. Međutim, čini se da je Bart to činio sa željom da mijenja stav koji islamski svijet ima prema Zapadu, kako se može naslutiti iz riječi: “S pouzdanjem možemo reći da je vladajući stav ljudi iz islamskog svijeta o evropsko-kršćanskom svijetu stav koji još, uglavnom, pomućuje averzija i mržnja, kao što se može reći i da ima veliki broj prosvijećenih muslimana koji prema evropsko-kršćanskom svijetu osjećaju istinsko poštovanje.”¹¹

⁸ Ibrahim al-Munrir, *Al-Muqaddimat* li kitab Nağib al-` Aqiqi *Al-Mustaşriqun*, Bayrut, 1937., I, str. 10.

⁹ Roland Bart, *Ad-Dirasatu l-`arabiyyatu l-islamiyyatu fi l-ğami`ati l-almaniyyati*, Tarğamatu Mustafa Mahir, str. 13.

¹⁰ Njegov prijedlog istaknut Svjetskom islamskom kongresu koji je zasjedao u decembru 1957. i januaru 1958. godine u Lahoreu.

¹¹ R. Bart, op. cit. str. 13.

Čudno je što Bart u vezi sa svim ne obraća pažnju jednome veoma važnom pitanju, a to je činjenica da islamski svijet dobro razlikuje logiku i objektivnost dva sistema mišljenja, kršćanstva i evropeizma. Kad je prvi (sistem) čist, kao što i jeste u svojoj osnovi, u islamskom svijetu nema nikakvog vida averzije i mržnje. Ali, ako je on pomućen ciljevima kolonijalizma ili nekim od mnogobrojnih sredstava uspostavljanja dominacije i podređivanja islamskog svijeta i eksploatacije njegovih materijalnih dobara, taj svijet ne može stajati skrštenih ruku i ne braniti svoj opstanak i čast. Čudno je i to što Bart, kao ni mnogi drugi, ne obraća pažnju Rifa`i at-Tahtawiju,¹² Muhammadu `Abduhu,¹³ velikanu Šakibu Arslanu,¹⁴ `Abbasu Mahmudu al-`Aqqadu¹⁵ i Maliku ibn Nabiyyu,¹⁶ niti njihovim navedenim spisima koji se mogu ubrojati među pionirske radove u konstituisanju *evropeistike*, iako se ona još nije naučno iskristalisala niti su se dovoljno razvile njena metodologija i filozofija. Vrijedno spomena je to da je Ahmad Musa,¹⁷ iako u sasvim sažetom obimu i jednim brzim prolazom kroz materiju, sasvim dovoljno i uvjerljivo rekao o navedenim pitanjima.

Kad se radi o etimološkom aspektu izraza *evropeistika* (*istagrabun*), o njemu je zabilježeno da znači *previše se smijati* ili *smijati se grohotom...* Može značiti

¹² Rifa`a Rafi` at-Tahtawi, *Taklisu l-ibrizi ila talkisi l-Bariz*, Matba`atu al-Bulaq, 1265. h. gdje opisuje sve sa čim se susreo tokom putovanja od Aleksandrije do Marselja i šta je uočavao tokom boravka u Francuskoj od 1826. do 1831. godine, iznoseći i svoje veze s nekim orijentalistima i njihovim interesovanjem za arapsko-islamsku kulturu i pisanje o njoj.

¹³ Muhammad `Abduhu, *Al-Islamu wa n-nasraniyyatu ma`a l-`ilmi wa l-madaniyyati*, Daru al-manari bi Misra, 1367. h. To je jedna uporedna studija o islamu i kršćanstvu i humanizmu u njima.

¹⁴ Al-Amir Šakib Arslan, *Limara ta`kkara l-muslimun*, Daru l-fikri li l-`ami`, Bayrut, 1969. Autor tu nastoji pronaći razloge što muslimani zaostaju a drugi napreduju u modernom dobu, te zašto su u ranijim vremenima muslimani napredovali a drugi zaostajali.

¹⁵ `Abbas Mahmud al-`Aqqad, *Alaru l-`Arabi fi l-hadarati l-urubbiyyati*, Daru l-ma`arifi bi Misra, 1968. To je djelo u kojem autor razmatra jedan zbir tema, a među kojima se naročito ističu dvije: uticaji Arapa na savremeni evropski preporod i uticaji moderne Evrope na savremeni arapski preporod.

¹⁶ Malik ibn Nabiyy, *As-Sira`u l-fikriyyu fi l-biladi l-musta`mirati*, Daru l-fikri, Bayrut, 1969. Autor tu rasyjetljava razne oblike dominacije Zapada nad arapsko-islamskim svijetom na ekonomskom i idejnom planu.

¹⁷ Ahmad Musa, *Limara la yaltaqi l-muslimun fi `asri taba`hu l-liqa`u*, Predavanje održano na Islamskom univerzitetu Umm Durman u Kartumu.

i *neodobravati smijeh*. U predaji se kaže da se neko smijao dok nije pretjerao, odnosno prevršio mjeru. Uobičajeno je reći da je *istigrabun* upravo *grohotan smijeh*.

U hasan hadisu stoji: "Ako se čovjek na namazu glasno nasmije, namaz treba ponoviti. To je stav u naučavanju Abu Hanife. Takav treba ponoviti i abdest." U sklopu dove, Ibn Hubayra je izgovorio: "Bože, utječem Ti se od svakog šejtana koji se pretjerano smije i od svakog Nabatejca koji se pretjerano smije." Al-Hizzi je rekao: "Ja mislim da se to odnosi na onoga ko prelazi mjeru u neozbiljnosti", nekako kao da se pretjerivanje u smijehu može izjednačavati s krajnjom mjerom drskosti. *Garbun* može značiti *drskost*, a *istagraba* može značiti isto što i *sala* (*Istagraba d-am 'u = Potekla je suza*).¹⁸

Iz dosad rečenoga je sasvim očigledno da je naučno poimanje izraza o kojem govorimo sasvim daleko od izvornog značenja same riječi, ali nema nikakve zapreke da se u tom smislu uloži napor (i pronadu se odgovarajuće veze, pogotovo zato što to načela sintakse i etimologije dopuštaju).

U prilog tome, može se reći da je izraz *evropeistika* (*istigrabun*) izveden iz riječi *zapad* (*garbun*), a riječ *zapad* (*garbun*) izvorno znači *mjesto zalaska sunca* (*magribun*). U skladu s tim, *evropeistika* je nauka o Zapadu, iz čega se može izvesti i definicija riječi *evropeist* (*mustagribun*), kao neko iz reda zajednica s Istoka ko želi produbljivati svoja znanja o nekom evropskom jeziku, književnosti nekog evropskog naroda ili o evropskoj civilizaciji.

Čini se da H. A. Gibb riječi *evropeistika* (*istigrabun*) namjenjuje nešto drugačiji smisao kad kaže: "Obrazovanje je najsnažniji objektivni činilac koji praktično zagovara *evropeistiku*. Nismo u mogućnosti suditi o *evropeistici* u islamskom svijetu osim na osnovama izučavanja evropske misli, načela i organizacije evropskog društva. Međutim, to obrazovanje se odvija u mnogobrojnim oblicima i različitim pravcima. Po svemu sudeći, u tamošnjim školama i tehničkim fakultetima na univerzitetima, ustvari, ima sasvim malo obrazovanja u evropskome maniru, a mimo toga sve počiva na tradicijskom obrazovanju."¹⁹ Jasn je da H. A. Gibb pod pojmom *evropeistika* podrazumijeva *prihvatanje zapadnoevropske kulture* - to je smisao s kojim je ovaj izraz uziman u Rusiji

¹⁸ Ibn Manzur, *Lisanu l- 'Arabi*, X, str. 641-644.

¹⁹ H. A. Gibb, *Wi\batu l-islami*, Prijevod: Abu Rida, str. 214.

tokom 19. stoljeća²⁰ - ili *evropeiziranje*, a to znači da neko prihvati evropsku tradiciju i običaje ili da prihvati evropsku kulturu i evropski način ponašanja i življenja.

(Iz navedenog djela, str. 32 -38.,)

S arapskog preveo: **Mehmed Kico**

ORIJENTALIZAM I KOLONIJALIZAM

ARAPSKI SVIJET je od kraja desetog stoljeća pa sve do danas izložen kontinuiranim napadima Zapada koji imaju za cilj zaposjedanje njegovih teritorija, iskorištavanje njegovih potencijala i porobljavanje njegovih naroda.

Sve je počelo krstaškim ratovima kojima je vjera bila paravan za rušilačke pohode i aktivnosti, a nakon kojih su se krstaši poraženi povukli. Ponovno su uskrsnuli zahvaljujući onome što su na islamskom Istoku vidjeli te temeljima savremenog znanstvenog preporoda koje su sa sobom ponijeli, što im je omogućilo da se počnu pripremati za nove napade koji su daleko opasniji i štetniji od oružanih sukoba. To je bio rat čiji je moto *škola, bolnica, utočište, knjiga, članak* ili neki drugi podmukli projekt iz kojeg kaplje smrtonosni otrov.

U okviru priprema za ovu vrstu rata bilo je potrebno u zemlje koje se želi pokoriti i okupirati uputiti prethodnice sačinjene od onih koji su poznavali arapski ili neki drugi istočnjački jezik i koji su, shodno tome, bili u stanju da komuniciraju sa ljudima na tim prostorima, da istražuju, da se upoznaju sa lokalnim mentalitetom, vrše propagandu te izazivaju sukobe i konflikte kako bi područje postalo lahkim plijenom u kandžama kolonizatora.

S ciljem realizacije kolonizatorskih ciljeva u taj dio svijeta su upućene mnogobrojne prethodnice koje su se bavile špijuniranjem tih područja,

²⁰ M. Rosental – P. Judin, A dictionary of philosophy, PP. 480., Moscow, 1967.

upoznavale sa lokalnim prilikama i pisale izvještaje o svemu tome. Špijuni su se predstavljali kao poznavaoци lokalnih jezika i znanstveni radnici te su nastojali da uspostave vezu između domicilnog stanovništva i kolonizatorske vojske kada ona stigne.¹

Historija nas uči da su svi oni bili orijentalisti i otuda je, imajući u vidu da su se međusobno aktivno potpomagali, podudarnost između orijentalizma i kolonijalizma potpuna. Tako su, naprimjer, orijentalisti pripremali svoje sunarodnjake za uništavanje Istoka i islama. Istok u cijelosti, a arapski svijet posebno, predstavljali su kao područje lošeg morala, shvatanja i običaja, a islam kao odvratnu i odbojnu vjeru koja se odlikuje mnoštvom nedostataka, mahana i gluposti.²

Orijentalizam i kolonijalizam su dugi niz godina imali jedan cilj. Orientalizam kao prethodnica koja je pripremala teren za realizaciju kolonizatorskih ciljeva i očekivanja imao je zadatak da radi na buđenju sumnje u vrijednosti naroda koje se želi pokoriti, ismijavanju njihove vjere i ličnosti Poslanika, s. a. v. s., te idejnom i civilizacijskom uništavanju islama, dok je, sa druge strane, zadatak kolonijalizma bio da to provede u djelo. Nadalje, orijentalizam je nastojao da obuči naučnike, diplomate i obrtnike kako da na Istok prenesu zapadnjačku ideologiju i mentalitet, a kolonijalizam je imao zadatak da ih prihvati te da im pomogne u realizaciji njihovih projekata. Orientalizam se koristio knjigama, časopisima, člancima, katedrama, znanstvenim kongresima, javnim predavanjima i drugim sredstvima više u službi kolonijalizma, nego u službi znanosti i istine. U domenu religije, islam je trebalo predstaviti kao lažnu i izmišljenu vjeru te napasti ličnost Poslanika, s. a. v. s., a s ciljem da se pokidaju veze među Arapima; trebalo je uvjeriti ljude da je književni arapski jezik arhaičan i bezvrijedan te da su lokalni dijalekti korisniji od njega.

Da bi se razbilo nacionalno jedinstvo i dotukli istočnjački društveni sistemi i institucije, bilo je potrebno svakom narodu pripisati (zasebno) porijeklo i korijene, imajući u vidu da Arapi nisu bili obrazovani te da nisu poznavali historiju. Nadalje, s ciljem da se oslabi nacionalni duh i samopouzdanje potrebno je bilo uvjeriti istočnjaka da je opasan i nepouzdan, da mu je otimačina i pljačka urođena, da je daleko od časti i dostojanstva, da su njegov zavičaj, odgoj

¹Husejn el-Heravi, *El-mustešriqun ve el-islam*, str. 14.

²Muhammed el-Behi, *El-fikr el-islami el-hadis*, str. 52.

i obrazovanje podesni samo za poljoprivredu te da on ne posjeduje trgovački mentalitet. Na ovaj način kolonizatori su držali monopol nad trgovinom i industrijom, a koloniziranim narodima su prepustili teški poljoprivredni rad, koji nije donosio mnogo koristi,³ te uništili njihov jedinstveni mentalitet koji je deset stoljeća imao aktivnu ulogu u izgradnji ljudske historije i civilizacije.

Višestoljetnom saradnjom orijentalizma i kolonijalizma islamski narodi su žestokim udarima i okrutnim napadima pokoreni tako da se njihov položaj u odnosu na Zapad u potpunosti izmijenio: "Veza islama sa drugim kulturama i civilizacijama uvijek je bila veza pobjednika sa pobijeđenim ili veza suparnika sa suparnikom. Međutim, njegova veza sa Zapadom u ovom vremenskom okviru bila je veza pobijeđenog sa pobjednikom."⁴

Ovo savezništvo (između orijentalizma i kolonijalizma) najjasnije se očituje kroz pravce evropeiziranja. Kolonijalizam je, nakon što mu je orijentalizam pružio sve što je mogao, nastojao da na sve moguće načine prodre u sve sfere života. Tako je svoje djelovanje usmjerio i prema pojedincu i prema zajednici, i prema odgoju i prema obrazovanju, i prema znanosti i prema umjetnosti, i prema tradiciji i prema vjeri te se na putu ka realizaciji svojih ciljeva služio svim sredstvima, čak i Organizacijom ujedinjenih naroda i njenim raznoraznim institucijama: "Opasnosti koje danas prijete islamu postale su veće, teže i sveobuhvatnije. Svi evropski kapaciteti: željeznice, štamparije, avioni, televizijske stanice, tvornice, univerziteti, naftni stručnjaci, arheolozi, automatsko naoružanje i ideje definitivno su uništili tradicionalnu strukturu ekonomskog (privrednog) života, djelovali na svakog Arapa, način njegovog života, privatnog i javnog, te nametnuli potrebu mijenjanja naslijeđenih kulturoloških, političkih i socioloških modela."⁵

Učenjak ne smije zaboraviti da su sve ovo sekundarni faktori. Primarni se, pak, svode na dolazak kolonijalizma na Istok, rušenje i uništavanje koje je nakon toga uslijedilo te nesuglasice, sukobe i sjeme separatizma i insistiranja drugih islamskih naroda na ravnopravnosti sa Arapima (šu'ubijja) koje je tom prilikom posijano.

³ Husejn el-Heravi, isti izvor, str. 15-16.

⁴ Muhammed Muhammed Husejn, *El-islam ve el-hadare el-garbijje*, str. 12.

⁵ Bernard Lewis, *El-arab fi el-tarih*, str. 253.

Potpuna vlast koja je na taj način osigurana omogućavala je kolonijalistima pljačku prirodnih dobara i resursa te prepuštanje onih kojima ta dobra uistinu pripadaju gladi, neznanju i bolesti. Tako se vladavina Zapada nad Istokom smatra jedinstvenom u historiji u pogledu težine, ozbiljnosti, dalekosežnosti i obima. Naime, svojevremena vladavina Grčke i Rima nad nekim dijelovima svijeta je nešto što se samo uzgred spominje, za razliku od aktualne vladavine Zapada nad narodima koji su pretrpjeli njegovu kolonijalističku vlast.

Zapad se u svojoj ekspanziji služio podmuklim sredstvima. Radio je na buđenju regionalnog fanatizma i separatističkog načina razmišljanja tako da su se među Arapima pojavile različite orijentacije: jedni su smatrali da im je domovina bliže Zapadu nego Istoku, drugi su bili mišljenja da su nasljednici asirske, odnosno faraonske ili feničanske civilizacije te da nemaju nikakve veze sa arapsko-islamskom civilizacijom, treći su tvrdili da im je lokalni dijalekat maternji jezik te da on nema nikakve veze sa jezikom Kur'ana, četvrti su govorili da izvorni arapski jezik nije jezik znanosti, umjetnosti ili civilizacije, nego jezik talimana (zapisa) i mitova kojeg je pregazilo vrijeme i koji živi samo u sjećanju.

Sve ovo su produkti orijentalizma koje je kolonijalizam revno servirao. U tome su bile koncentrisane snage međunarodne zavjere i svjetskog udara na arapsko-islamski svijet, koje bi uspjele u svojoj namjeri da se taj dio svijeta nije prenuo u prošlom stoljeću (devetnaestom) i krenuo putem progressa i napretka, oslanjajući se na svoju blistavu prošlost i oživljavajući svoju bogatu baštinu. Reakcija islamskih reformatora bila je, dakle, povratak islamu i arapskom nacionalizmu, znanosti i obrazovanju te bratstvu i jedinstvu, a počeli su se i pitati: "Kako je Zapad uspio da nam nametne svoj autoritet?"

Postalo im je jasno da se desilo nešto jako značajno što je omogućilo da se Zapad uzdigne iznad Istoka. Zato su jedni predlagali da se od Zapada preuzme ono što je dobro te pridoda civilizacijskim vrijednostima, moralnim vrlinama i filozofskim prednostima njihove baštine kako bi ta kombinacija urodila plodovima i jedne i druge civilizacije. Drugi su zagovarali napuštanje baštine predaka, ma kakva ona bila, te okretanje i predanost evropeizaciji intenzitetom kojim su grčkoj baštini bili predani Rimljani. Treći su predlagali oslanjanje na vlastitu baštinu, bez uzimanja u obzir bilo koje druge kulture i civilizacije, i, bez obzira na razlike među njima o ovom pitanju, svi su se slagali u jednom a to je da se premoć Zapada u svojoj osnovi svodi na instituciju vijećanja o podjeli nadležnosti među vlastodršcima. Otuda, ako Istok želi da se iznova izgradi,

zauzme svoje mjesto u historiji i preuzme kontrolu nad vlastitom sudbinom od Evropljana, treba preuzeti organizacione modele i institucije.

Međutim, ovdje čudi jedna stvar, a to je da govorimo o preuzimanju od Zapada, iako su spomenute institucije i modeli prisutni u islamskom vjerovjeronu (Šerijatu) koji je nekoliko stoljeća prethodio zapadnjačkim institucionalnim sistemima.

U svakom slučaju, počelo se, dakle, razmišljati o načinima oslobođanja iz okova zapadnjačke kolonijalističke vlasti i misionarstva pa su jedni zagovarali osnivanje istočnjačke lige koja bi objedinjavala sve zapadnjačkom uticaju potčinjene istočnjačke narode, dok su drugi predlagali osnivanje arapske lige pod čijom zastavom bi bili svi oni koji govore arapskim jezikom. Neki su u ovom kontekstu razmišljali i o oživljavanju institucije hilafeta čiji bi cilj bio ponovno ujedinjavanje islamskih naroda, ali pod uvjetom da to bude "duhovni" hilafet koji ne bi imao ništa sa svjetovnom vlašću. Kao rješenje predlagana je i privrženost načelu nacionalizma te suprotstavljanje zapadnjačkoj kolonijalističkoj vlasti oružjem (sredstvima) zapadnjačke civilizacije. Nadalje, zagovarano je i odbacivanje "islamske" prošlosti i vraćanje onoj koja je prethodila islamu, kao što su učinili Turci ili kao što to planiraju učiniti neki žitelji na krajnjem (arapskom) zapadu. Sve ove opcije imale su svoje teorijske manifestacije.⁶

Treba priznati da zapadnjački model dominira savremenom orijentacijom na Istoku na planu duhovne, političke, ekonomske i obrazovne reforme koja izvire iz želje za prelaskom iz naslijeđene prošlosti, kojom je dominirala tradicija, u novu budućnost koja ide ka prevladavanju nazadnosti i zaostalosti. To bi bio samo jedan vid definisanja reforme, a drugi, koji zagovaraju neki mislioci, je, naravno, zapadnjački koji je u stanju da, zahvaljujući svojoj političkoj poziciji vladara ovog dijela svijeta, usmjerava kulturološke promjene i koji ih revnosno nastoji markirati zapadnjačkim žigom.

Uprkos evropeističkoj orijentaciji nekih arapskih velikana, gledanje službenih zapadnjačkih krugova na Srednji Istok i dalje se zasniva na eksploataciji njegovih kapaciteta i instaliranju vojnih baza na njegovom tlu, dok su, s druge strane, veliko podozrenje Arapa i njihova antipatija prema ovom načinu razmišljanja ostali isti. Zbog toga će sukobi i neprijateljstva, umjesto uzajamnog povjerenja zasnovanog na jednakosti, ostati na snazi duži vremenski period.

⁶ Muhammed Husejn Hejkel, *El-Šerq el-džedid*, str. 289-290.

Odlukom Zapada da na teritoriji Palestine instalira jevrejsku državu te pripremanjem za njenu odbranu i zaštitu izgubljena je svaka mogućnost za razgovore između arapskog svijeta i Zapada. Ovdje, svakako, treba spomenuti i strateško zapadnjačko planiranje koje je inicirao "hladni rat" sa Sovjetskim savezom, imajući u vidu da razotkriva kontinuirane pokušaje osiguranja novih saveznika među postojećim vladama u arapskim državama, koje na unutrašnjem planu ne uživaju nikakvu podršku među nadolazećim generacijama.

Bilo kako bilo, jasno je da su se orijentalističke i kolonijalističke snage još od davnina udružile protiv islama i Arapa te koristile buđenjem sumnje u arapsko-islamsku civilizaciju, njenu baštinu, utemeljitelje i sljedbenike, a nisu se sustezale ni od upotrebe oružja i sile. Otuda, sasvim je sigurno da orijentalizam i kolonijalizam vrebaju islamski Istok i da ismijavaju vrijednosti islama, dok, s druge strane, veličaju i uzdižu kršćanske vrijednosti i nadmoć u industriji, dostignućima Zapada i progresu u svim ljudskim djelatnostima, s posebnim osvrtom na znanost, književnost i umjetnost.

Jaka veza između orijentalizma i kolonijalizma proizlazi, dakle, iz zajedničkog cilja i stremljenja još od krstaških ratova pa sve do rođenja cionističke ideje, koja danas usmjerava politiku Zapada prema Arapima u svakom pogledu. Ideja krstaša u pogledu neprijateljstva prema muslimanima preuzeta je iz grčke misli, kao što je preuzeta i njihova književnost i filozofija, prema kojoj je svijet bio podijeljen na dvije skupine: Grke i Berbere. Po uzoru na njih, krstaši su smatrali da je svijet podijeljen na evropsko gospodarstvo i robove iz ostalih dijelova svijeta. Vjerovalo se da će evropski orijentalisti svojim radom i istraživanjem ispraviti ovu predodžbu, ali se ispostavilo da i oni pripadaju sredini u kojoj su stasali i krstaši.

Nažalost, prethodnicu krstaša činili su orijentalisti misionari, a vrijeđanje i klevetanje islama i muslimana bilo je dio njihovog misionarskog djelovanja. Odabirali su one aspekte (islama) koji su Evropljane podsticali protiv muslimana, a takvi su poligamija, ropstvo, slučaj potvore h. Aiše itd. Nakon njih su došli orijentalisti koji nisu bili misionari ali su i oni krenuli njihovim stopama. Nisu se bavili pravim istraživačkim radom, nego su nasumice upućivali islamu razne prigovore. Među njima je bilo malo izuzetaka.

Rezultat toga bila je tragedija u Palestini, budući da su Englezi napustili to područje bez ikakve najave i nisu informisali Arape o svom odlasku, ali su,

s druge strane, dogovorili sa cionistima primopredaju Hife te ih upozorili na potrebu pripremanja za borbu i sukobe.⁷

Postoje mnogobrojni dokazi o postojanju jake veze između orijentalizma i kolonijalizma, ali nema potrebe da ih mi ovdje navodimo i razmatramo, budući da je većina orijentalista u osamnaestom, devetnaestom pa i dvadesetom stoljeću radila u samim ministarstvima vanjskih poslova. Među njima je, svakako, najistaknutiji orijentalist Ernest Renan, koji je bio projektant francuske kolonijalizacije, kao i mnogi drugi čije su zemlje bile i ostale zainteresirane za orijentalizam i njegovo izučavanje.

(Iz navedenog djela, str. 119 -125.,)
S arapskog preveo: **Amrudin Hajrić**

⁷ Ahmed Emin, *Jevm el-islam*, str. 113.